

Historia źródeł prawa w XIX w. – stulecie rewolucji?

Słowniczek

- Terminy ustawodawcze:
  - Kodeks
  - Ustęp i paragraf
  - Norma
  - Klauzula generalna
- Terminy z dziedziny prawoznawstwa:
  - Negatywna definicja własności
  - Naturalizm prawniczy
  - Pandektyści
  - Jurysprudencja pojęciowa (*Begriffsjuridprudenz*)
- Topiki:
  - *Sapere aude!*
  - *Pacta sunt servanda*
  - *Volenti non fit iniuriam*
  - *Tout devient droit public!*

Kryteria oceny

- Jednostka
  - równość wobec prawa
  - godność ludzka
  - wolność osobista
- Filozofia
  - rola prawa w porządku społecznym
  - istnienie praw naturalnych
  - założenia epistemologiczne
- Jaki to kodeks?

„Wiek świateł”

Wpływ racjonalizmu na prawo

- Epistemologia kartezjańska
  - *Wielka Encyklopedia Francuska* 1751 r.
- Deizm i ateizm
  - Voltaire i Jan Jakub Rousseau
- Doktryna praw natury w Oświeceniu
  - *De iure belli et pacis* (Grotius) oraz *De iurae naturae* (Pufendorf)
  - Gaetano Filagieri *O nauce prawodawstwa*
- Utylitaryzm
  - Jeremy Bentham oraz *a complete body of law*
- Liberalizm ekonomiczny!

Kodyfikacje Napoleona

Upowszechnienie dorobku Rewolucji

- Kodeks cywilny 1804
  - Romanizacja prawa francuskiego
  - Jean Etienne Portalis
- Kodeks postępowania cywilnego 1806
  - Rewolucja w procesie cywilnym:
Równość stron, swobodna ocena dowodów,
ustność, jawność
- Kodeks handlowy 1807
  - Wprowadzenie kryterium przedmiotowego
- Kodeks postępowania karnego 1808
  - Dwuetapowe mieszane postępowanie
- Kodeks karny 1810
  - Trójpodział przestępstw
  - Resocjalizacja przestępców

Code Civil z 1804 r.

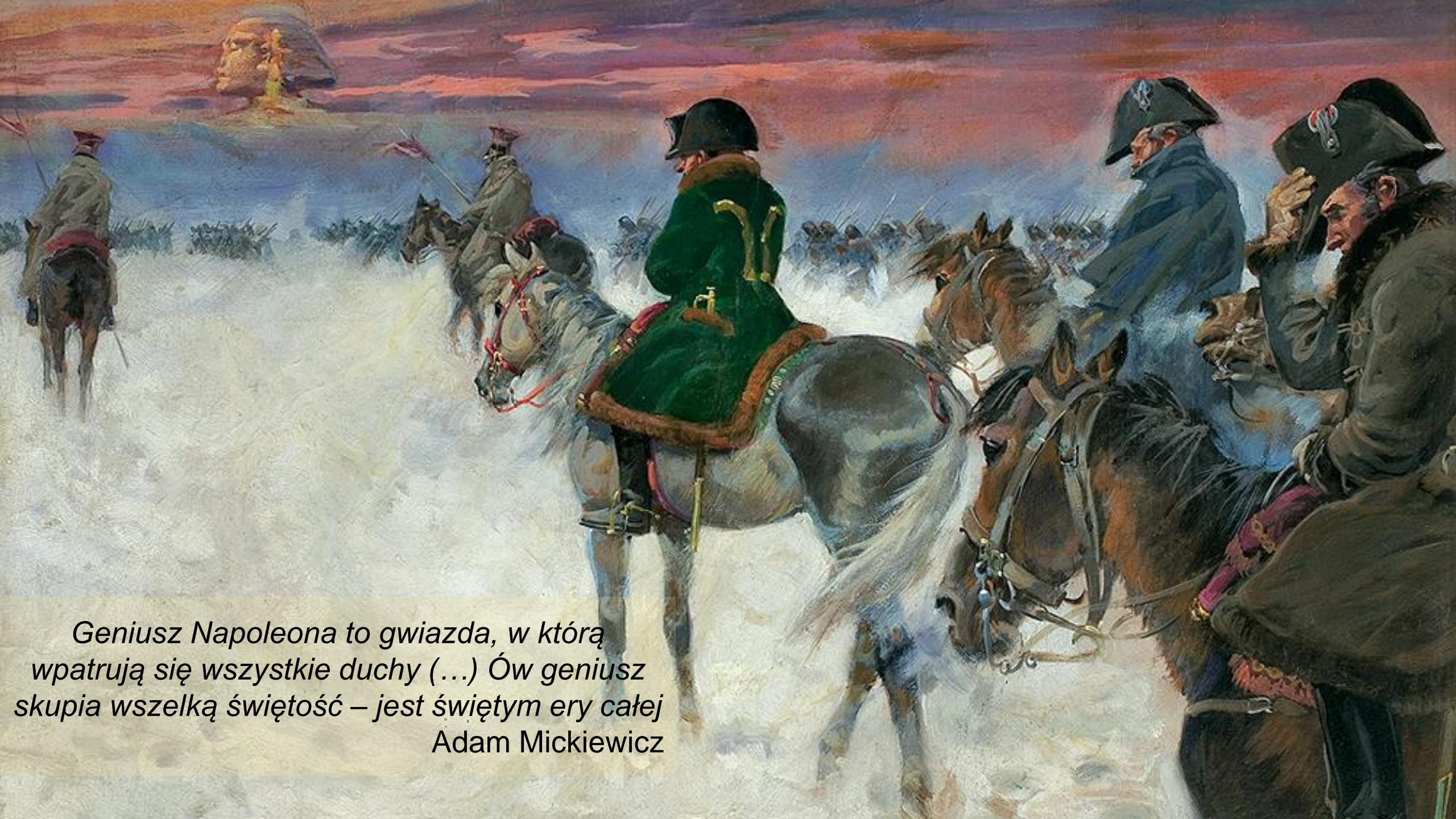
Nowoczesne rozwiązania

- Systematyka kodeksu
  - *Personae, res, actiones* na Instytucjach Gaiusa
- Aksjologia kodeksu
  - Wolność osoby, nienaruszalność własności prywatnej, swoboda umów
- Rozwiązania
  - Negatywna definicja własności (Bartolus de Saxoferrato)
  - Świecki charakter małżeństwa
  - Patriarchalny model rodziny
    - Zakaz dochodzenia ojcostwa, faworyzowanie mężczyzn przy rozwodzie, upośledzenie prawne kobiet
  - Śmierć cywilna
- Stendhal czytywał kodeks *pour prendre le ton*

ABGB z 1811 r.

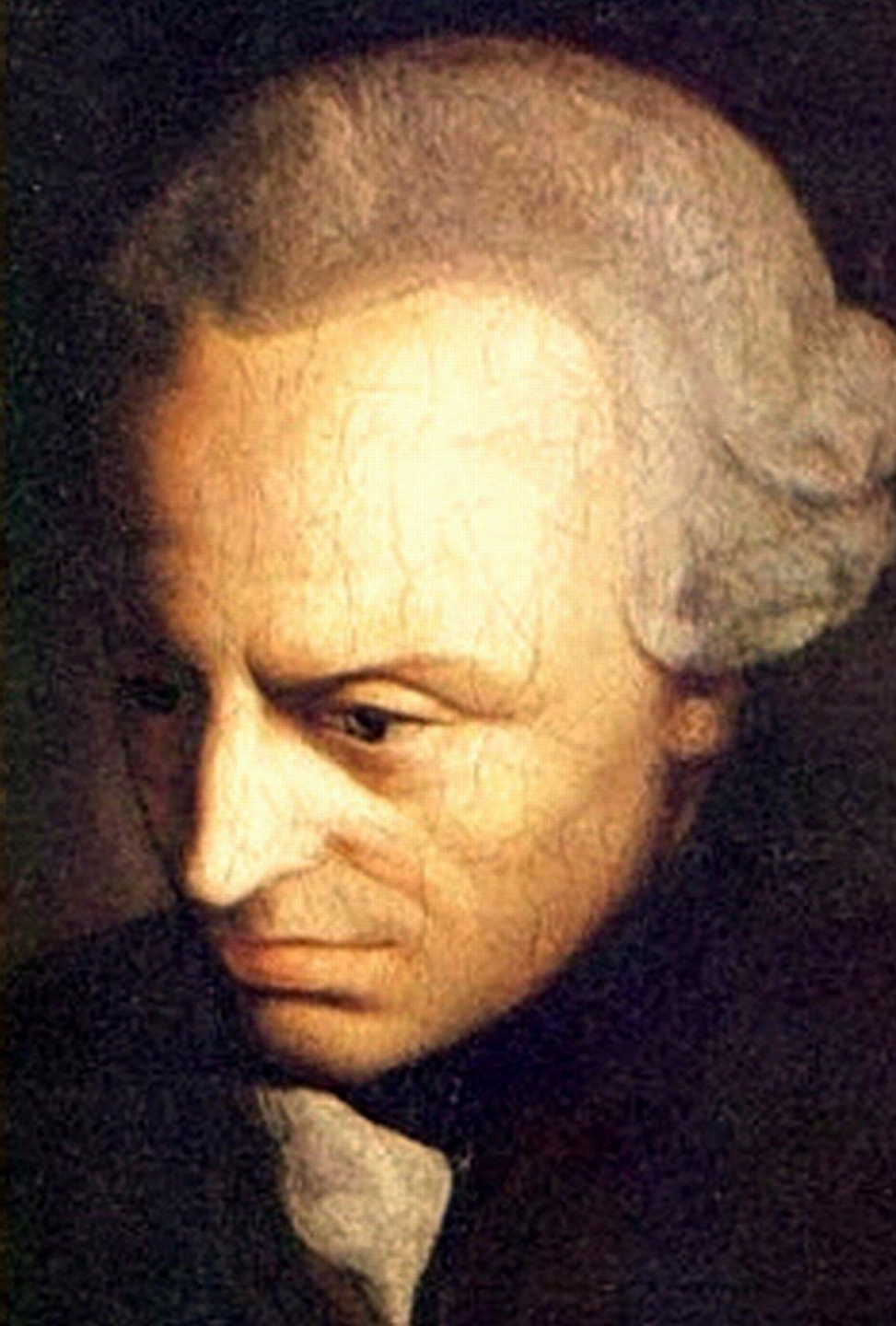
Wpływ idei napoleońskich na Europę

- Systematyka kodeksu
  - *Personae, res, actiones*
- Aksjologia kodeksu
  - Szkoła praw natury w interpretacji Franciszka Zeillera
- Rozwiązania
  - Zachowanie własności podzielonej
  - Mieszany system osobowego prawa małżeńskiego
  - Specjalne uregulowania wobec ludności żydowskiej
    - List rozwodowy, do 1859 zgoda władzy państwowej na małżeństwo
- Kluczowe nowelizacje z lat 1914, 1915, 1916
- Wyjątkowy wpływ polskich tradycji prawnych

*Geniusz Napoleona to gwiazda, w którą
wpatrują się wszystkie duchy (...)* Ów geniusz
skupia wszelką świętość – jest świętym ery całej
Adam Mickiewicz

Okres restauracji

Korekta prawnonaturalizmu

- Wpływ nauk przyrodniczych: sceptycyzm
  - Empiryzm Newtona i sensualizm Hume'a
- Zasady świętego przymierza oraz rewizja koncepcji praw naturalnych
  - Legalizm
  - Konstytucjonalizm
- Immanuel Kant (1724-1804) i nowa antropologia
  - *Człowiek celem samym w sobie*
  - *Niebo gwiazdziste nade mną, prawo moralne we mnie*
- Pozytywizm prawniczy
  - Założenia: prawa ludzkie stanowione, ustawa wola ustawodawcy, ustawa jedynym źródłem praw, nie ma związku między prawem a moralnością, prawo to zamknięty system logiczny
  - *Ja nie znam prawa cywilnego, ja uczę Kodeksu Napoleona*

Wiosna ludów 1848 r.

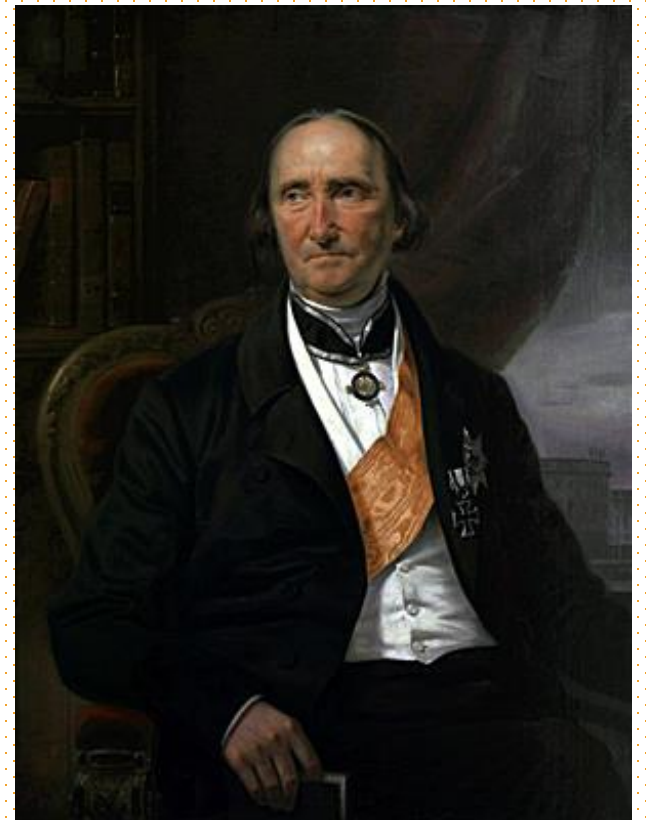
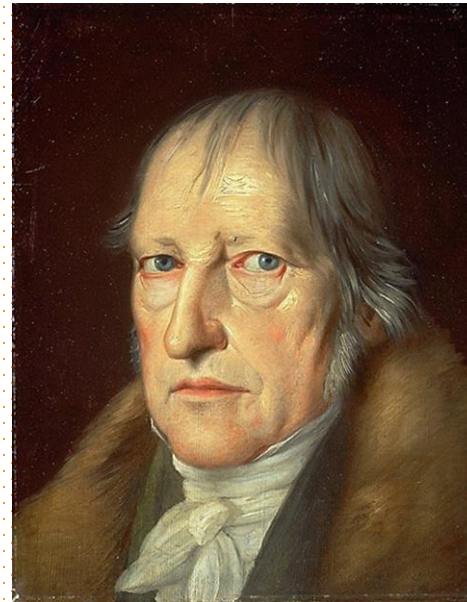

Romantyzm w prawie

Wpływ historycyzmu i idei narodowych

- Hegłowski *Der Geist* i idea narodowa
- Karl von Savigny i szkoła historyczna
  - Stworzyć prawo wspólne dla całego narodu
  - Metoda: naukowe badanie procesu norm prawnych
- Od Pandektystyki do jurysprudencji pojęć
  - „zmodernizowane” prawo rzymskie
  - Bernhard Windscheid
- Krytyka pozytywizmu: naturalizm prawniczy
  - Rudolf Ihering i jurysprudencja interesów
  - Eugene Huber i szkoła wolnego prawa

Rezultaty Wiosny Ludów 1848 r.

Wpływ idei narodowych na porządek prawny

- Niemiecki liberalizm i nauka o państwie
  - Robert von Mohl i termin: *Rechtstaat*
- Konstytucje Wiosny Ludów
  - Prymat konstytucji i legalizm władz
  - Abstrakcyjna kontrola legalności ustaw przez Trybunał Rzeszy
  - Suwerenność narodu
  - Trójpodział władz
  - Odpowiedzialność odszkodowawcza władz
- Pruska odpowiedź na rewolucje w Niemczech
  - Budowa państwa dobrobytu (*Wohlfahrtstaat*)
  - Polityka Bismarcka po zjednoczeniu w 1871 r.

BGB z 1896 r.

Akord finalny XIX wieku

- Systematyka kodeksu
  - Tzw. nowoczesna: część ogólna, prawo zobowiązań, prawo rzeczowe, prawo rodzinne, prawo spadkowe
- Aksjologia kodeksu
  - Szkoła pandektystyczna, jurysprudencja pojęć oraz w niewielkim stopniu naturalizm prawniczy
- Rozwiązania
  - Funkcja społeczna własności
  - Świecki charakter małżeństwa
  - Wprowadzenie klauzul generalnych (norm blankietowych)
    - Dobre obyczaje, uczciwość obrotu, dobra wiara
  - Równouprawnienie w prawie cywilnym obu płci
- Posłużył za wzornik modernizacji m.in. Japonii w 1896 r., Chinach, Włoszech w 1942 r.

Samobójstwo Europy 1914-1918

Socjalizacja prawa?

W odpowiedzi na wyzwania XX stulecia

- Społeczeństwo masowe i „wojna klas”
- Społeczna funkcja własności:
  - Myśl społeczna Kościoła (*Rerum Novarum* Leona XIII)
    - Własność niesie za sobą odpowiedzialność - upowszechnienie własności
  - Solidaryzm społeczny Leona Duguit
    - Ignorowanie potrzeb społecznych przez właściciela jest nadużyciem prawa
  - Doktryna marksistowska i rewizja Edwarda Bernsteina
    - Przymusowe wywłaszczenie klas posiadających by znieść prawo własności
    - Różnice w metodzie: rewolucja lub ewolucja
- Dekodyfikacja i publicyzacja prawa
  - Ustawodawstwo pracy
  - Ustawodawstwo gospodarcze
  - Ograniczenie swobody umów

Do zapamiętania!

Szwod Zakonow (1832 r.)

- **Autor:** Michał Sperański
- **Osiągnięcia:** *mało nowoczesny i mocno spóźniony, pozbawiony nowatorskich rozwiązań*
- **Przyjmował wyznaniowy system małżeńskiego prawa osobowego**
- **Regulował zarówno prawo karne, jak cywilne oraz administracyjne**

ZGB (1907 r.)

- **Autor:** Eugen Huber
- **Osiągnięcia:** *wstęp składający się z ogólnych zasad prawa cywilnego, doskonale opracowany i przygotowany, realizuje założenia szkoły wolnego prawa*
- **Przyjmował laicki system małżeńskiego prawa osobowego**
- **Realizował postulaty szkoły wolnego prawa**

Do zapamiętania!

Kodeks cywilny Królestwa Polskiego (1825 r.)

- **Źródła:** *Kodeks Napoleona oraz tradycje staropolskie*
- **Osiągnięcia:** *zmiany w prawie hipotecznym i małżeńskim, zniesienie śmierci cywilnej, wzmocnienie pozycji dzieci nieślubnych*
- **Wyłącznie nowelizacja**

Prawo hipoteczne (1818 r.)

- **Wprowadzenie hipoteki staropolskiej do Kodeksu Napoleona**
- **Osiągnięcia:** *wprowadzenie jawności formalnej i materialnej, nowoczesna organizacja ksiąg wieczystych, konstytutywny charakter wpisu*

Prawo o małżeństwie (1836 r.)

- **Wprowadzenie wyznaniowego systemu małżeńskiego do Kodeksu Napoleona**
- **Narzędzie rusyfikacji narodu polskiego: uprzywilejowane prawosławie względem katolicyzmu**

Do zapamiętania!

Niemiecki Kodeks Karny (1871 r.)

- **Osiągnięcia:** *wprowadzenie dolus eventualis (bez definicji), trójpodział przestępstw, radykalne ograniczenie kary śmierci, zwolnienie warunkowe*
- **Obowiązywał do 1975 r.**

Niemiecki Kodeks Postępowania karnego (1877 r.)

- **Osiągnięcia:** *niezależność sądownictwa, udział ławników w procesie wydających werdykt o winie, wzmocnienie pozycji obwinionego w procesie*
- **Nowelizowany w latach 1964, 1975**

Austriacka ustawa o postępowaniu karnym (1873 r.)

- **Osiągnięcia:** *sędzia musi bezpośrednio zapoznać się z dowodami w sprawie, mieszany proces karny, zwyczajne i nadzwyczajne środki zaskarżenia*
- **Nowelizowany w latach 1971, 1983, 1993, 2000**
- **Tzw. procedura glaserowska**

Austriacka ustawa o postępowaniu cywilnym (1895 r.)

- **Osiągnięcia:** *sędzia kieruje procesem oraz ma inicjatywę w gromadzeniu dowodów, sędzia mógł za zgodą stron dopuścić dowód, dowód z przesłuchania stron*
- **Tzw. procedura kleinowska**

Do zapamiętania!

Kodeks Tagancewa (1903 r.)

- **Autor:** Nikołaj Tagancew
- **Osiągnięcia:** *równość wobec prawa, zasada subiektywnej odpowiedzialności karnej, definicja dolus eventualis, definicja winy nieumyślnej: lekkomyślności i niedbalstwa*
- **Obowiązywał w pełni wyłącznie na terenach polskich do 1932 r.**

Na przyszłe zajęcia

- Podręcznik s. 165-236
  - w tym powtórz: s. 156-160; 195-202
- Termin debaty oksfordzkiej: 12 stycznia (?)
- Zmiana terminu kolokwium semestralnego:
  - 26 stycznia